

Přednáška č. 13

Čas v demografii

+

Okruhy a témata ke zkoušení

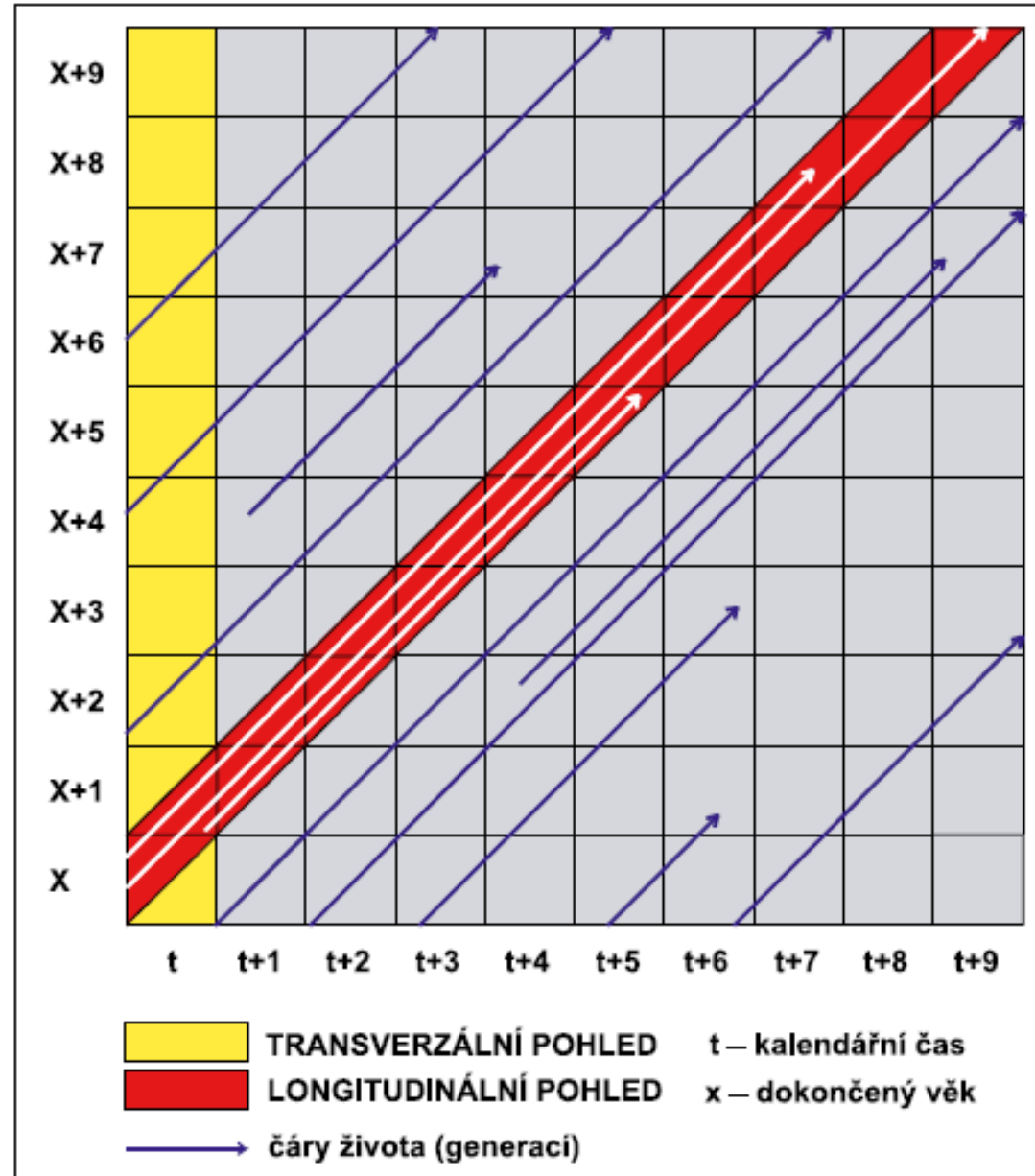
ČAS V DEMOGRAFII, DEMOGRAFICKÁ SÍŤ

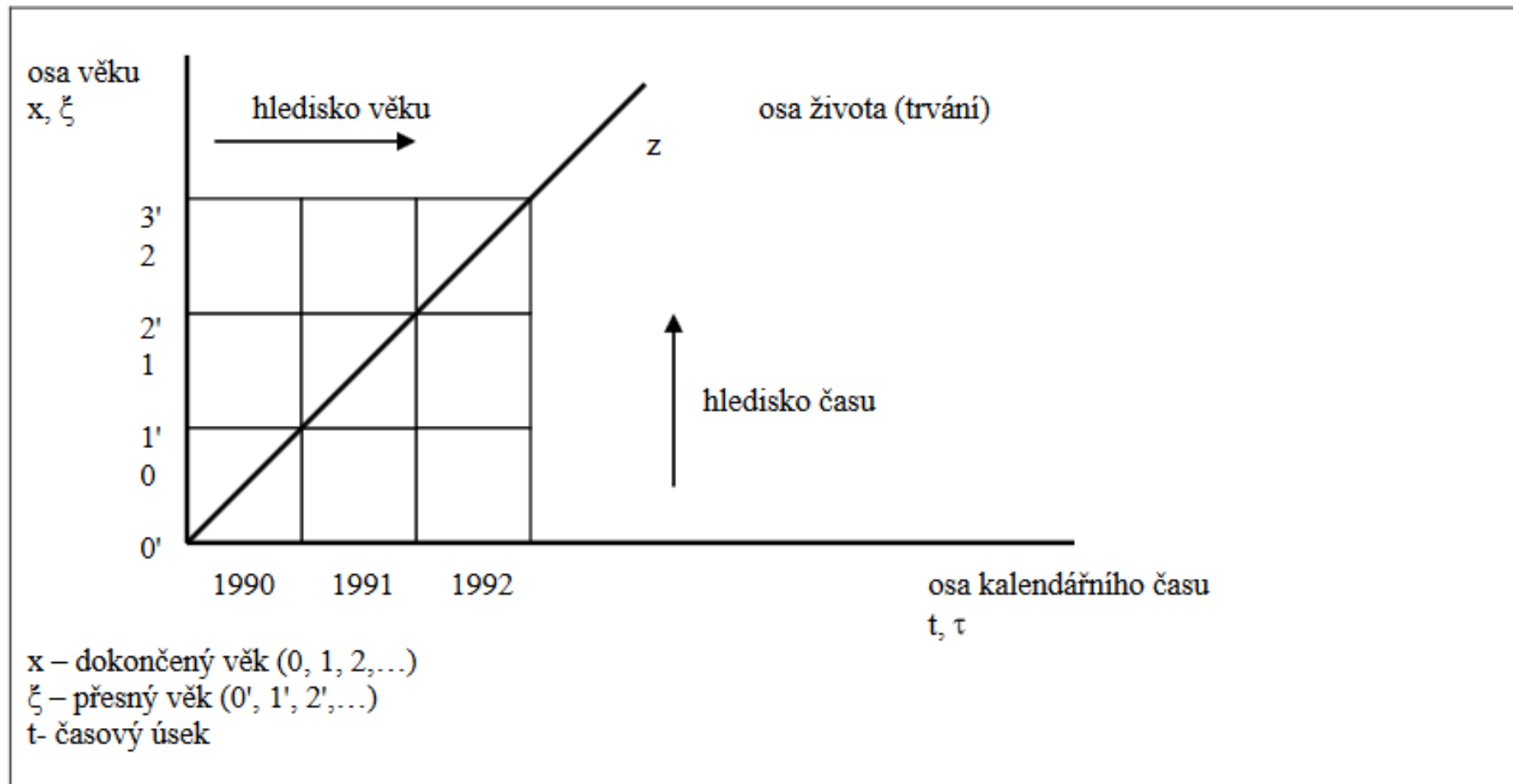
- **Čas je základním rozměrem existence lidských populací a jejich reprodukce**

- Rozlišuje se:
 - 1) kalendářní čas** (objektivní)
 - 2) Čas vztahující se k věku** jedince či jinak pojímané doby trvání

- K měření „času se používá demografická síť.
- Demografická síť je **pravoúhlý**, příp. jiný souřadný **system**, kde se na jednu osu (v pravoúhlém systému na **osu „y“**) vynáší **věk** nebo **doba uplynulá od předchozí události**.
- V případě **dožití se, úmrtí** a řady dalších událostí je onou předcházející událostí obvykle **narození**, při **rozvodu uzavření** jemu předcházejícího **sňatku**..
- Na **osu „x“** se pak nejčastěji vynáší **kalendářní čas**.

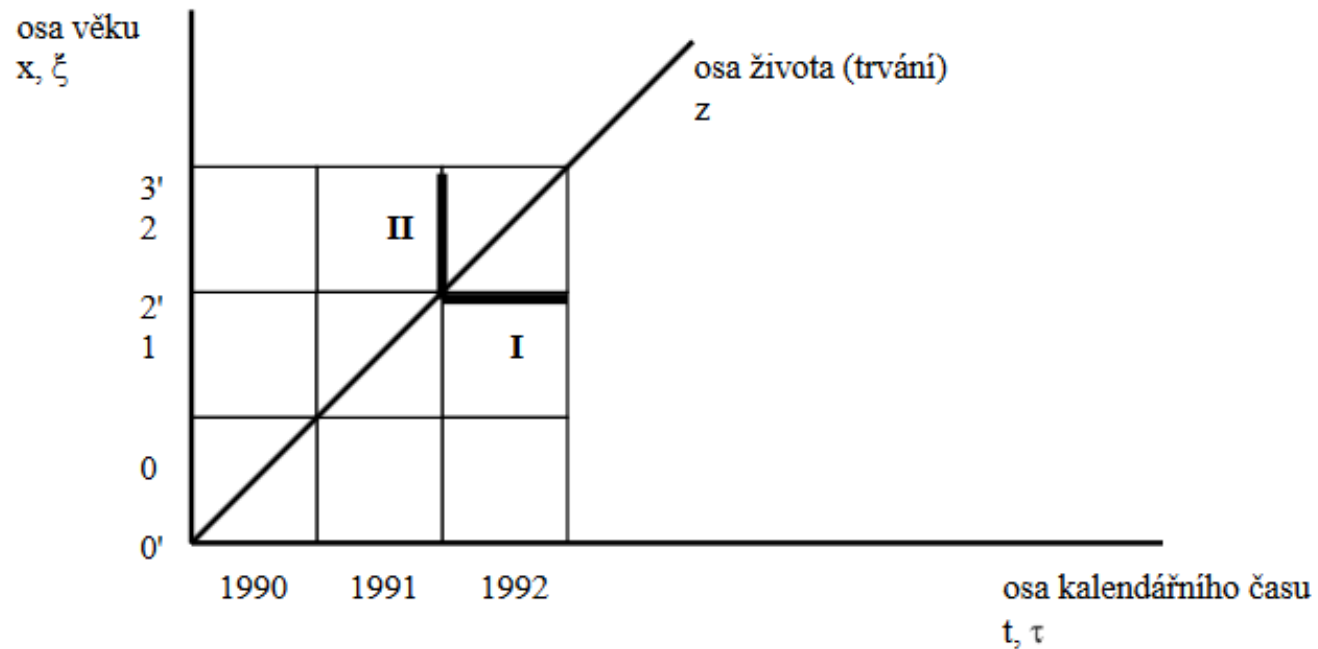
Demografická síť (Lexisův diagram) a dvojí pohled na realitu v demografii

Soubory průsečíků

Rozeznáváme 2 soubory průsečíků:

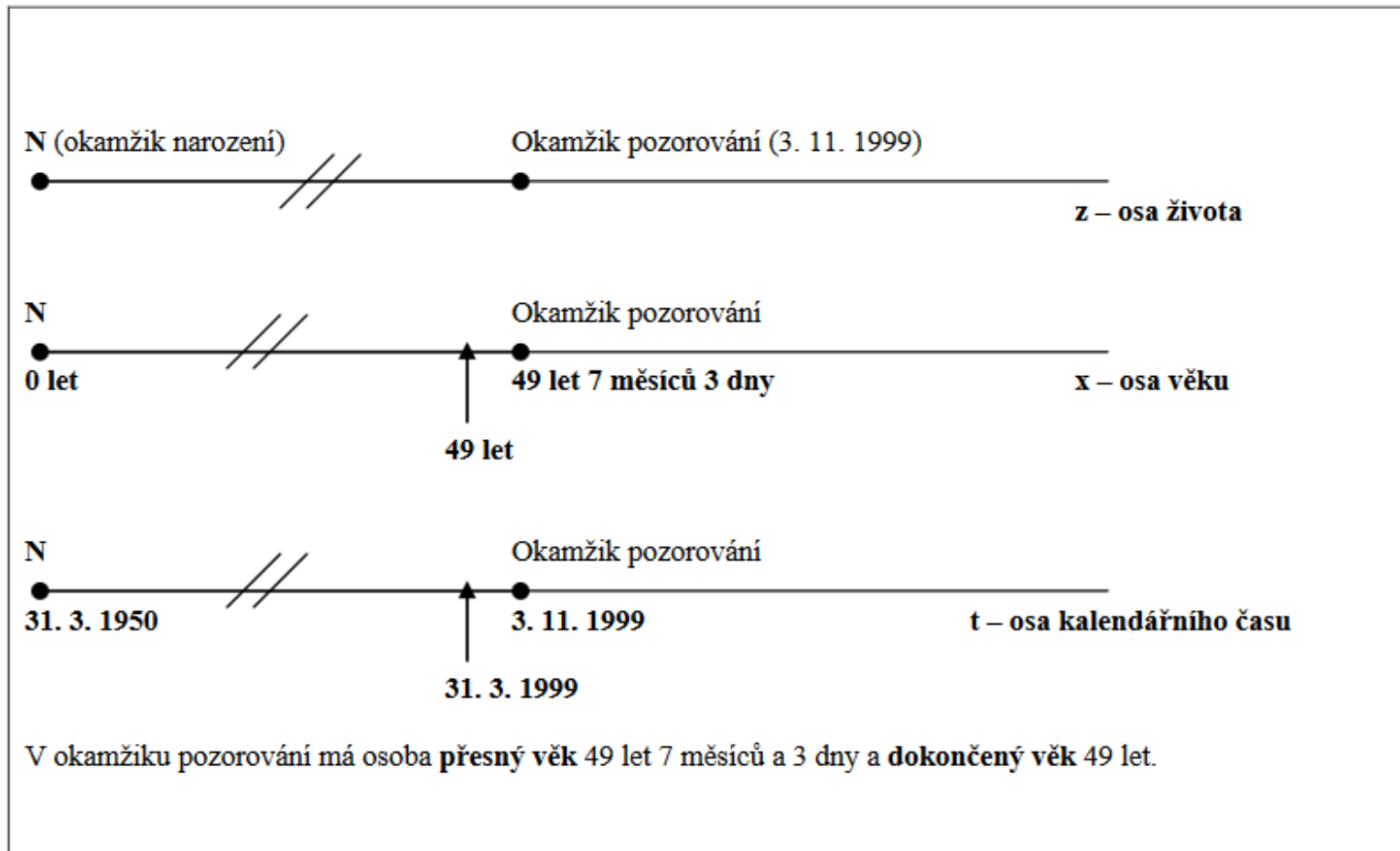
I. Hlavní soubor průsečíků – soubor jedinců, kteří se v průběhu jednoho roku t dožívají přesného věku ξ .

II. Hlavní soubor průsečíků – soubor jedinců procházejících přesným okamžik τ v dokončeném věku x .

- Takto uspořádaný časový prostor umožňuje sledovat **životní pouť každého jedince**, příslušníka dané **populace**
- Lidská existence v něm má podobu **plynule se prodlužující polopřímky nazývané čára nebo linie života (čára/linie trvání)**
- Tato polopřímka se **změní v úsečku při výstupu z pole pozorování**, tedy z populační skupiny nebo celé populace. K výstupu může dojít **úmrtím, vystěhováním**, ale také např. **uzavřením sňatku**, pokud se sleduje populace svobodných..

- **Předmětem zájmu demografie se pak stává frekvence *demografických událostí* (na linii života) jednoho druhu **u souboru osob tvořících sledovanou populaci**, ve zvolených časových rámcích..**

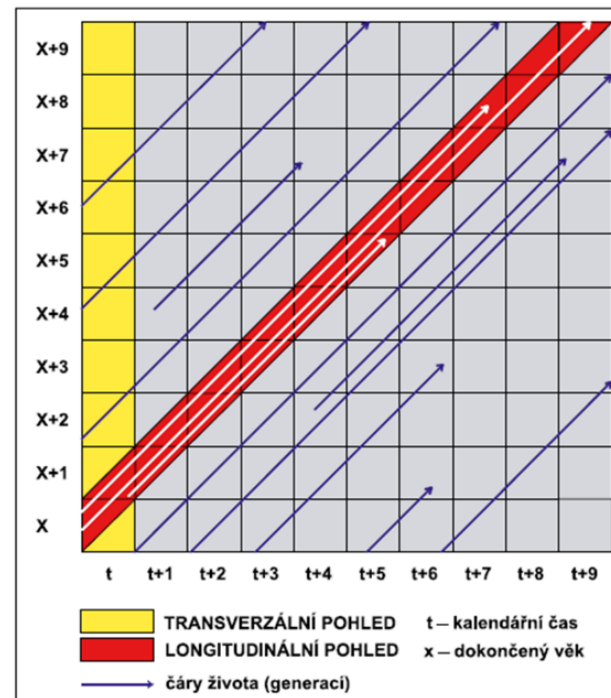
 (např. *úmrtí osob v daném věku v příslušném kalendářním roce*)

- Další významnou ryze časovou demografickou dimenzí je ***generace (kohorta)***, která je **určena příslušnou počáteční událostí, přesnou dobou trvání a určitým kalendářním obdobím.**

(Co si představíte pod pojmem generace?)

- V nejčastějším a nejjednodušším případě se hovoří o **generaci narozených ve stejném období**, obvykle v průběhu jednoho kalendářního roku
- (viz obrázek) - pozorování ve směru čar života, tedy ve směru jednotlivých generací se nazývá **generačním (longitudinálním, podélným) pohledem**, ...na rozdíl od častějšího, ale méně dokonalého pohledu **průřezového (transverzálního)**

Rozdíl

1) V **generačním pohledu** existuje pomyslná **rovnováha** a přirozená proporcionalita **mezi během kalendářního času a věku...**

2) u **přístupu průřezového** je jediným a rozhodujícím kritériem **čas kalendářní**

- Ve druhém případě (průřezovém) se tedy **pozorování odvíjí pouze ve směru věku, napříč jednotlivými generacemi**, které se tak směřují..(generace osob v určitém věku, svobodných, rozvedených, přistěhovalých apod.)

...(druhý případ – **průřezový** -je v demografii logicky **častější** – důvodem je **oficiální demografická statistika** sledující **téměř výhradně průřezové údaje – kalendářní roky**)

Kritika

- Nevýhodou průřezového pohledu je to, že ve větší či menší míře **směšuje demografické chování různých generací**, tedy skupin **lidí s různou životní zkušeností**, která demografické chování významně ovlivňuje.

- Příslušníci každé konkrétní generace totiž **prožívají jednotlivé historické události v životě dané společnosti** **přibližně ve stejné fázi životního cyklu**, což jejich následující chování většinou významně ovlivní ve stejném směru.

- Význam **správného vnímání časové dimenze** v demografii lze doložit na příkladu určení **pravděpodobné délky života jedince** (*střední délka života, naděje dožití*). ***My už víme, co to je...***
- Střední délka života je důležitým ukazatelem, k němuž se váže otázka **trvalé udržitelnosti řady systémů** bezprostředně napojených na **veřejné rozpočty** (důchodový systém, sociální služby, zdravotnictví)...
- Je zde spojitost i s finančními bilancemi **komerčních organizací** (životní pojištění, důchodové připojištění)

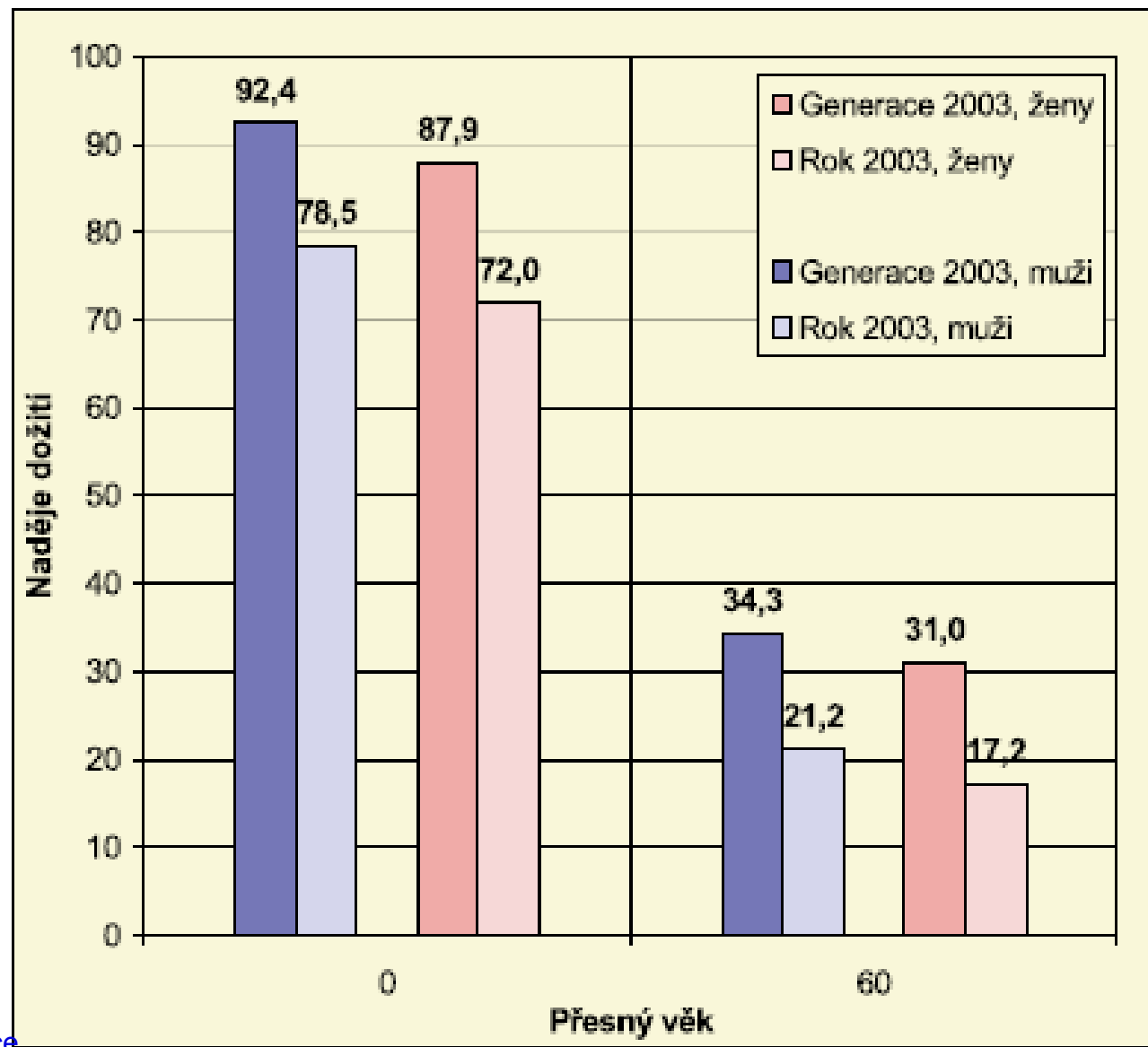
- **Výpočet střední délky života pro penzijní fondy** vychází dle požadavků Ministerstva financí ČR z **úmrtnostních tabulek** publikovaných každoročně ČSÚ
- Tyto **tabulky jsou** ovšem **průřezové** a zachycují **úroveň úmrtnosti v příslušném kalendářním roce, ve fiktivní generaci** tvořené osobami narozenými v uplynulých přibližně sto letech a **nikoliv v konkrétní skutečné generaci v daném roce narozených mužů nebo žen v ČR**
- Hlavním problémem je reálně postupně se **prodlužující průměrný věk a naděje dožití budoucích generací** se kterým průřezové tabulky nepočítají

- V době, kdy dynamicky **klesá úmrtnost** (ve světě) nebo stagnuje (ve vyspělých zemích) a **roste naděje dožití** může podle odborníků činit konečný **rozdíl v naději dožití** při narození podle úmrtnostních tabulek za rok např. 2000 a pro generaci narozených v roce 2000 (generační tabulky) **10 - 15 let**

- **Generační tabulky** jsou tedy daleko **reálnější** - vstupuje do nich **prognóza vývoje úmrtnosti** (ovšem velmi obtížně se počítají..)

- Důsledky **přehlédnutí této skutečnosti** při plánování a přijímání strategických rozhodnutí mohou být pro fungování sociálních a zdravotních systémů a komerčních organizací (životní pojištění a důchodové přípojištění) **velmi závažné**

Rozdíl mezi úrovní úmrtnosti v daném roce (stav) a v dané generaci (prognóza)

Proč?

V průběhu života dojde pravděpodobně k řadě pozitivních změn s vlivem na zdraví populace...

Okruhy a témata ke zkoušení

- Demografické jevy a procesy
- Demografická statistika ve světě (historie demografické statistiky, významná jména, jaké ukazatele (míry) se nejčastěji používají a proč)
- Demografická statistika v českých zemích – sčítání lidu
- Extrémní události s vlivem na populaci
- Vývoj počtu obyvatelstva světa – teorie (max a min počet obyvatel) a změny, které znamenaly růst počtu obyvatel světa, příčiny růstu, problémy velkého růstu populace v Africe v současnosti
- Thomas Malthus a jeho teorie „malthusiánství“
- Sňatečnost a rozvodovost – srovnání zemí Evropy, současnost v ČR (doba trvání manželství, nejčastější roky kdy se manželství rozvádí, počet sňatků na 1000 svobodných osob (graf muži a ženy))
- Porodnost (teorie, výpočet, makroregionální členění)
- Plodnost, míry plodnosti podle věku (teorie, výpočet, makroregionální členění, míra plodnosti podle věku (graf))
- Úmrtnost (teorie, výpočet, makroregionální členění)
- Mužská nadúmrtnost, specifická úmrtnost podle věku (graf), nečastější příčiny úmrtí
- Střední délka života (teorie, výpočet, makroregionální členění), úmrtnostní tabulky
- Projekce a prognózy (ukazatele, členění, svět a ČR)

- Čas v demografii, demografická síť, význam pro plánovací praxi
- 2. demografický přechod v ČR
- 2. demografický přechod v Evropě
- Demografický přechod – teorie (výklad, graf)
- Stárnutí populace – teorie (na základně a na vrcholu věkové pyramidy, které ukazatele)
- Společenské a ekonomické dopady stárnutí populace
- Struktura obyvatelstva podle věku
- Struktura obyvatelstva podle pohlaví (příčiny rozdílů mezi pohlavími), index maskulinity/feminity (graf)
- Náboženská (rasová, etnická..) struktura obyvatelstva, důraz na Evropu a ČR
- Vzdělanostní struktura obyvatelstva (rozdíly mezi zeměmi, gramotnost, ČR..)
- Přirozený pohyb
- Mechanický pohyb
- Migrace v ČR (historický pohled a současnost, migrační excesy..)
- Migrace v Evropě a ve světě (historický pohled a současnost, migrační excesy..)
- Celkové charakteristiky pohybu obyvatelstva (PP, MS, CP – ČR, svět)

- Populační politika v ČR...??